

jévé, majd pedig ugyanott főjegyzőként működött (1871-1878), tevékenysége alapján vezéregyéniségként jellemezték. 1878. január 3-án, az új főispán bizalmatlansága miatt lemondott a tisztségéről.¹⁰ Ezt követően elhagyta Bars vármegyét, először Nógrád, majd Zólyom vármegyében dolgozott mérnökként. 1887. októbere és 1888. májusa között felelős szerkesztője volt a Zólyomi Hírlapnak. Schneider Dezső, a következő felelős szerkesztő beköszöntőjében méltatta Katona Gyula érdemeit és szellemes írónak nevezte. Kérte, hogy maradjon továbbra is a lap munkatársa. E poszttól azért vált meg, mert megválasztották Zólyom szabad királyi város főjegyzőjévé. Ezt a tisztséget egészen haláláig betöltötte. Feladatait kiválóan ellátta. Jelentős szerepe volt a Zólyomvármegyei Régészeti Múzeum létrehozásában, melynek eredményeként gyors fejlődésnek indult a régészet Zólyom vármegyében.¹¹

Katona Gyula fiatal kora óta végzett szépirodalmi tevékenységet. Fordított Heine, Uhland és más költői műveket. Írt eredeti költeményeket tárcákat, amelyek hazafias és szerelmi jellegűek. Művei a Bars vármegye lapokban, a Napkelte, a Szépirodalmi Közlöny, a Divatcsarnok és a Hölgyfutár című lapokban jelentek meg neves költők, írók művei „társaságában”.¹²

Halála alkalmával a következő hivatalos közlemény jelent meg a Zólyomvármegyei Hírlap 1898. január 4-i számában: „Zólyom szabad királyi városnak képviselőtestülete és tisztikara fájdalmas érzéssel tudatja a város érdemes főjegyzőjének, tekintetes Katona Gyula úrnak f. évi január hó 3-án reggel 3 óraker, életének 65-ik évében, hosszabb szenvedés után történt gyászos elhunytát. A boldogultnak hült teteme 1898. évi január hó 4-én délután 3 óraker fog a római katolikus egyház szertartása szerint örök nyugalomra helyeztetni.” Később a lapban megjelent róla nekrológ is, melyben vázolták élettörténetét; méltatták közéleti, irodalmi, főjegyzői érdemeit. Megjegyezték, hogy csendes, jóra való ember volt, aki sok barátot mondhatott magáénak. Nőtlen lévén, család nem maradt utána.¹³

A mai döbröközi lakosok nem tudtak arról, hogy ott ilyen kiváló ember született. Nagyon megörültek, amikor a közelmúltban végzett kutató-munkám alapján beszéltem nekik róla. Megállapodtunk, hogy minden adandó alkalommal megemlékezünk róla, ápoljuk emlékét.¹⁴

Dr. Gelencsér Gyula

Egy mohi parasztdal titkairól

Gyakran találkozunk a szlovák, a magyar s a világsajtóban a Bars megyei Mohi névvel. Idült vitatárggyá e lerombolt felvidéki magyar református falut a kataszterébe ültetett szlovák atomerőmű ítélte.

A község, amelyet a közeli nyelvhatár mentén élő szlovákok a maguk nyelvén már a múlt századokban is Mochovcénak neveztek, Lévától légvonalban 12 km-re települt. Fényes Elek 1851-ben így írta le: „*Mohi (Mochovcze) magyar falu, Bars vmegyében, Uj-Barshoz 1 mfd., 65 kath., 572 ref., 3 evang. lak. Ref. anyatemplom. Van bora, fája, szénája, vizimalma. F. u. h. Eszterházy. Ut. p. Léva.*” Mohi népét az atomerőmű építése miatt zömmel Lévára költöztették, házaik lerombolták, építőanyagukat elárusították, csak a falu református temploma áll árván, enyészetre ítélve.

¹⁰ *Boroszkly Samu*: Bars vármegye. Bp. 1903. 437-438, 451-453.

¹¹ *Zólyomi Híradó*: 1887. X. 6. és 1888. VI. 3.; 1889. IV. 4, VI. 2;

¹² *Szinyei József*: Magyar írók... V. 1188. old.

¹³ Zólyomvármegyei Hírlap: 1898. I. 9.

¹⁴ *Gelencsér Gyula*: Katona Gyula '48-as honvédhadnagy emlékezete. Kézirat, 1995. (Egy példányt átadtam a döbröközi Általános Iskola igazgatójának.)

A hely említésekor a magyar népdalkincsben tájékozottabb emberek a Kodály által 1913-ban gyűjtött, szlovákos zenei szerkezetű, mindenképpen furcsa parasztdal jut eszébe:

*Hej a mohi heggy borának húsz forint az ára.
Ha a magyar bankó folyna, annyit adnék rája.
Ha én megválthatnám a Kossuth bankóját,
Mindjárt megölelném galambom dörékát.*

*Hej eladtam magyar pénzen virágszarvu ökröm.
Szántani kellene, nincs min szép telkem, örököm.
Sem ökör, sem bankó, hallod-é te Jankó,
Igen sok pénz nem jó, pallag a rozstalló.*

Kodály Zoltán A magyar népzene című könyvének (Bpest, Zeneműkiadó 1952) 485. példajaként olvashatjuk ezt a változatot. Elég talányos szöveg, próbáljuk magyarázni így is, amúgy is, de pontos eligazítást logikai elemzéssel nem találunk benne. Az ember azt hinné, hogy romlott vagy szlovákból fordított szöveggel állunk szemben. Történelmi forrásanyagra volt szükségünk a dal megnyugtató értelmezéséhez. A forrást a véletlen játszotta kezünkre.

Pár éve a Pozsony Megyei Levéltárban (ma: Štátny oblastný archív Bratislava) egy ismert kutató hívta föl a figyelmemet az ott őrzött ferences anyag egyik füzetsomójára, amely *Piry Cirjék János* 1848/49-es érsekújvári naplóját tartalmazza. A szerző ferenc-rendi szerzetes, az újvári algimnázium tanára, később a csallóközi Szent Antal kolostorának, majd a pesti ferences zárdának házfőnöke, Batthyány Lajos tetemének őrzője s az 1869-es temetési egyházi szónoke, a róla elnevezett kódexfoszlányok megtalálója, a ferences rendtartomány főnöke stb. Piry atya a forradalom és szabadságharc hónapjait túlnyomó részben Érsekújvárt élte meg, s örök hálára kötelezte utókorát azzal, hogy a tudomására jutott eseményeket, tapasztalatait és érzelmeit folyamatosan papírra vetette. A napló teljes szövegét a Csallóközi Kiskönyvtár keretében óhajtjuk megjelentetni, ezért itt részletesen nem foglalkozom vele, csak azokat a passzusait idézem, amelyek a Kodály gyűjtötte parasztdal titkait maradéktalanul megvilágítják.

1849. július 20-án került az írka lapjára: „*Kidobolták hogy minden ember a magyarbankókat 48. óra alatt a város házához vigye, különben haditörvény elé állítatik (...) A számtartótól 30 ft. az uraságtól (ti. az esztergomi érsektől) 900-t ragadt el a kapitány ingyen. Reiffot a kapitány megvagdalta a bankóért.*” Másnap, júl. 21-én: „*Ma volt a határidő a Magyarbankók behordására, a (!) Uraságtól legtöbb azután a Zárdától vitetett legtöbb (áthúzva: 364) f.p. s a várostól vittek negyvenet, összesen mintegy 4400 fót. Legtöbbet a takarék pénztárból. – Senki sem veté ki veszedelemre pénzét, bár mikint fenyegettessenek is!*” Végül július 22-én, a kézirat 123. oldalán ezt olvashatjuk: „*A magyarbankók a Lévai vásáron Jul. köz(epén) még kelendők lévén, Euból sokan mentek, s magyar pénzen ökröket vettek, párját 1000, v(agy) 1100 ft vo. a hitványát is 5-600 ft(ta)l. Most Euban egy fekete selyem kesz(kenő) 6 ft. p.*”

Íme, a dal meghökkentően pontos magyarázata: még a két szöveg szóhasználatja is azonos. Ha Érsekújvárból is a lévai vásárba mentek ökrökért, hogyne mentek volna oda a közeli mohiak, hogy állataikon jó pénzért túladjanak. A nóta szerzőjéből az a pillanat váltotta ki a pusztá szóval ki sem fejezhető, zenébe kívánczó, keserve panaszt, amikor a lévai vásárban a Kossuth-bankók tartós értékében bízván túladot ökrein, talán éppen valamelyik szemfüles érsekújvári gazdának vagy tőzsérnek adta őket, de az osztrák-országi ellenforradalmi szövetség győzelmével a pénzt minden ellenszolgáltatás nélkül elkobozták és bezúzták, s így a mohi meg a többi Bars, Hon és Nyitra megyei parasztnak sem ökre, sem pénze nem maradt. Temérdek magya

fizetőeszköz vesztette el teljes értékét (így értjük meg az önmagában természetellenesen kicsengő mondatot: „Igen sok pénz nem jó”), a mohi szántók pedig igás állatok híján parlagon hevernek („pallag a rozstalló”). A nótaszöveg azt is elárulja, hogy a mohi paraszt nem szolgáltatta be Kossuth-bankóit, de megváltani nem lehet őket, s a szabadságharc bukásával az ő gazdasága is tönkre jutott.

Figyelmet érdemel, hogy Mohi népe 64 esztendő múltán is pontosan őrizte ezt az egykorú dalszövegbe zárt súlyos paraszti léthelyzetet.

Koncsol László

Húsvéti locsolóversek Csíkból

A húsvéti ünnepekörben legfontosabb szerepe a víznek volt, a víz külsőleg-belsőleg tisztító, gyógyító, termékenységvarázsló erejébe vetett hit alapján. Ehhez a hithez kapcsolódik a húsvéthétfői locsolás, öntözés is. Eleink valamikor vízbevető, vízbehányó hétfőnek nevezték húsvét hétfőjét, és joggal, hiszen ezek az elnevezések szemléletesen érzékeltették a locsolkodás egykori módját. Tudniillik, a lányokat sokszor tiltakozásuk ellenére is a patakhöz, folyóhoz, kúthoz, vályúhoz hurcolták a legények, s ott megmártották őket, vagy vederszám hordták rájuk a vizet. A szagos vízzel (rózsavízzel), kölnivel való locsolás és a locsolóversike újabb keletű szokás.

Az itt közölt húsvétköszöntők, locsoló évekerek néhány lelkes, néprajz iránt érdeklődő, csíkszeredai gimnázium tanuló saját gyűjtése. Ezek a népies alkotások részint az ünnepre emlékeztetnek, részint a locsolkodást emlegetik és jutalomként adott piros tojásra emlékeztetik a háziakat, a Jóistentől áldást, békességet kérve hajlékukra.

*Feltámadt a Jézus Krisztus mondják az írások,
Vízöntő hetfőre buzognak a patakok,
Eljöttem hozzátok ifjú létemre,
Hogy harmatot locsoljak egy szép növevőkre,
Mert ha meg nem locsolom ezen esztendőben,
Nem virágozik szépet nekünk következő évben.
Virágozzék szépet, ékes virágokat,
Nyerjen az égben fényes koszorúkat.*

Gyűjtötte: Nyíró Ibolya, Csíkszentgyörgy

*Immár a tavasznak megértük kezdetét,
Egy szép virágszálnak lássuk kellemetét,
Zöldellő ágai el ne hervadjanak,
Hogy nekünk szültségünkre meg is maradjanak
Eljöttem hozzátok ifjú létemre,
Hogy harmatot öntsek a tű szívetekre,
Mert ha meg nem öntlek ezen esztendőbe,
Szépet nem virágozik nekünk jövőendőbe.*

Gyűjtötte: Péli Valéria, Csíkszentimre

*Felsütött a húsvét fényes napsugára,
Minden kereszténynek háza ablakára,
Feltámadt a Jézus, nem maradt a sírban,
A neki készített hideg koporsóban.
Húsvét másodnapján az jutott eszembe,
Kölnis üvegemet veszem a kezembe,
Elindultam vele piros tojást szedni,
Hogyha adtok lányok, meg foglak öntözni.*

Gyűjtötte: Nyíró Ibolya, Csíkszentgyörgy

*Csillagos kisasszony, mit nézzs a szemembe?
Talán megszeretnél ifjú létemre?
Koppants kamarádba,
Hozz ki egy pár tojást, s tedd a tarisznyámba,
Egy pohár pálinkát es az üres luorkámba!*

Gyűjtötte: Gegő Ildikó, Csíkborszova

*Tavaly húsvétkor,
még nem volt kicsi székem,
Édesanyám tüzelte el,
az idei télen.
Egy év alatt nagyot nőtem,
kis székre sem állok,
innen lentről locsolgatok,
s csupa jót kívánok!*

Gyűjtötte: Vreucean Enikő, Csíkszereda

*Olyan kicsike vagyok,
szólni is alig tudok.
De mégis a Jézuskának
dicséretet mondok.
Nyissátok angyalok
menyország kapuját,
láthassam meg Krisztus koporsóját.
Kicsi leány, menj bé a kamrába,
hozz ki egy pár piros tojást
az én kicsi tarisznyámba!*

Gyűjtötte: Ambrus László, Gyimesfelsőlök